

18. Черняков И.Т. Северо-Западное Причерноморье во второй половине II тысячелетия до н.э. – К.: Наук. думка, 1985. – С.169.

Анотація

В статті розглядається господарський розвиток сабатинівських племен, які, були значним етнічним та культурно-історичним утворенням. Для них був характерним осілий землеробський побут з деякими рисами скотарського господарства. Ці племена істотно вплинули на подальший розвиток степового регіону Північного Причорномор'я та на історію всього стародавнього світу в цілому, так як були учасниками походів «Народів Моря».

Summary

In clause economic development sabatinovskih tribes which, were significant ethnic and cultural-historical formation is considered. For them there was characteristic a settled agricultural life with some features of a cattle breeding facilities. These tribes have significantly affected the further development of steppe region of Northern Black Sea Coast and on history of all ancient world as a whole as were participants of campaigns of «People of the Sea».

УДК 94 (477) : 856.8 "16/17"

І.С. Міронова

РОЗВИТОК КОЗАЦЬКОЇ ПОШТИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – XVIII ст.

В країні, яка існувала історично більш як двісті років, в країні, де жили люди, які постійно знаходилися в живих і безперервних відносинах з державними і владними особами Сходу, Заходу, Півночі і Півдня, не могло не бути такої необхідної на шляху розвитку культури установи, як пошта. Серед спеціалістів з історії пошт існують різні думки щодо встановлення їх в Запорозькій Січі. Так, І.П. Козловський відносить їх початок до 1677 р., коли ввели пошту від Севська до Глухова, а остаточне введення – до 1679 р., коли в Києві згадується про постійних поштових коней [4, с.508-510]. Так як Севськ знаходився поза територією Гетьманщини, ми не можемо брати дату І.П. Козловського до відома. Відомо також, що вже у 1667 р. було зроблено розпорядження про влаштування ямів для гоньби в українських містах. Глухівські статті 1669 р. прямо говорили про введення пошти, яка організовувалася із добровільних людей і утримувалася із доходів царської казни.

Сучасна дослідниця теми козацтва в Україні О.М. Апанович характеризує як зразкову систему дипломатичну пошту, що існувала ще при Богдані Хмельницькому, який мав точні свідоцтва про події в Польщі, Криму, Туреччині, Молдовії і Валахії, про положення справ у західноєвропейських країнах – Швеції, Німеччині, Австрії, Італії, Венеції та ін. В період інтенсивного листування з царем Олексієм Михайловичем гінці з листами від Богдана Хмельницького слідували маршрутом Чигирин-Крилов-Черкаси-Переяслав-Баришівка-Ніжин-Путівль [1, с.208].

За даними А. Скальковського, в Запоріжжі існувало дві пошти: Київська і Глухівська, до того ж Глухівська була давнішою. Київська пошта доставляла кожного тижня царські накази, ордери керівників Київської губернії, листи із Москви, Києва, Польщі [6, с.244].

Після акту Переяславської Ради в 1654 р. стала налагоджуватися "швидка гоньба" із Москви в українські міста. Гетьман І. Виговський універсалом від 23 жовтня 1657 р. звільнив київських міщан від загальної "підводної повинності" і встановив норми забезпечення підводами для царських і гетьманських гінців [2, с.5].

6 березня 1669 р. в Глухові відбулося підписання договору з обраним гетьманом Лівобережної України Дем'яном Многогрішним. Три пункти в «Глухівських договірних статтях» були присвячені організації пошти. Гетьману наказувалося влаштувати в малоросійських містах пошту "за московським зразком". Для гоньби пропонувалось найняти місцевих жителів. Жалування поштарям платили за договором: половину за рахунок повинності з малоросійських міст, а іншу цар виплачував із путивльських і севських прибутків. Згідно договору, запорозькому козацтву дозволялося відправляти грамоти царю за допомогою кур'єрів прямо в столицю, обминаючи Путивль. За організацією пошти в Малоросії був встановлений контроль.

17 березня 1674 р. при обранні гетьмана Івана Самойловича і підписанні з ним владного договору, в 19-й статті говорилося про дозвіл прийому листів, які направлялися до царської величності, крім державної кореспонденції, "чолобитних" від приватних осіб, які в малоросійських містах не приймалися. 20 серпня 1677 р. цар Федір Олексійович направив князю В.В. Голіцину грамоту про встановлення пошти "для самих швидких справ від Москви по калузькій дорозі до Севська і до малоросійських міст" [2, с.7-8].

Д.І. Яворницький доводив, що поштові гони в Запорозжжі виникли в кінці XVII – першій половині XVIII ст. В 1686 р., для відносин польського короля Яна Собеського з Україною і Запоріжжям, був встановлений поштовий пункт в місті Білій Церкві. Звідти гінці відсилалися до Києва, в міста Лівобережної України та до Запоріжжя. Зворотні звістки привозилися знову в Білу Церкву і звідки доставлялися в Дубно, Львів і Заслав [9, с.456].

4 серпня 1686 р. генерал Г.І. Косагон писав государю, що для пересилання листів і будь-яких справ до Москви у нього не вистачає розсильників, а полковники, сотники та урядники не дають підвід. Государ наказав "вчинити пошту по містах України і Слобідським від Переволочної до Кодака і до Запорозької Січі в пристойних містах, проїзд по яким був би безпечним від ворога" [4, с.510-511]. Однак до 1687 р. листи пересилалися тільки від Москви до Охтирська. За порушення строків доставки пошти строго наказували.

В 1687 р. при підписанні договірних статей з гетьманом Іваном Мазепою було записано, що гінців потрібно направляти від гетьмана до імператора в Москву 3-4 рази на рік для самих потрібних військових справ, а "про непотрібні справи і про всякі відомості писати Великому Государю через пошти" [2, с.9].

І все ж таки, не дивлячись на прийняті заходи, в кінці XVII ст. пошта пересилалася повільно, часто втрачалася в дорозі. Це пояснювалося низькою оплатою за працю поштарів, нестачею коней, поганими дорогами. Зовсім був відсутнім контроль за ходом пошти. За повідомленнями М. Шедлінга, дослідника пошт Росії, у середині XVIII ст. гетьман України звітував Сенату, що поштові кур'єри, не дивлячись на заборону, возять із собою кладь, і в таких великих розмірах, що за відсутності місця повинні просити ямщика прив'язувати їх до возу мотузками. Гетьман робив припущення, що ця кладь поступала від монастирів та інших осіб за добру винагороду, але в результаті таких незаконних дій коні знесилювалися і падали. В такому печальному положенні поштова справа продовжувала залишатися і в часи правління Петра III і деякий час при Катерині II [8, с.224].

Для покращення поштових перевезень під час війни з кримськими татарами, 30 березня 1687 р. було влаштована пошта від Москви до Охтирська і до Коломака в 17 містах. 29 травня 1691 р. був виданий наказ, який забороняв передавати листи при перевезенні чужим людям, обмінюватися поштою по дорозі. В Приказному будинку при відправленні пошти на обгортці листів вказувалося число і час прийняття їх до пересилки та ким саме.

В грудні 1703 р. в Україну був направлений піддячий Малоросійського приказу Степан Фролов. Разом з гетьманським канцеляристом Данилом Болотом були приведені в порядок всі стани між Москвою і Києвом, поставлені поштові двори на дорозі до Білої Церкви на відстані 15-30 верст один від одного, в тому числі у Василькові під Києвом.

4 лютого 1707 р. Іван Мазепа направив листа в Малоросійський приказ Г.І. Головінкіну про організацію поштової гоньби між Києвом і Жовквою.

Пилип Орлик, обраний гетьманом Війська Запорозького весною 1710 р. у «Правовому укладі і Конституції відносно прав і вольностей Війська запорозького» (5 квітня 1710 р.) в статті 14 відмінив поштову повинність. Для перевезення листів гетьман мав утримувати пошту, за зразком закордонних держав, на кошти військових полків на підвладних йому територіях. Події, однак, розвивалися таким чином, що положення першої української Конституції про організацію державної пошти в Україні в період гетьманування виконано не було.

20 червня 1737 р. була влаштована "особлива пошта" від Москви до Києва для скорішої доставки указів уповноваженим міністрам, які вели переговори з представниками турецької влади. Цей спеціальний маршрут був встановлений паралельно існуючим поштовим. Для його успішного функціонування було наказано на кожній поштовій станції тримати наготові по 6 коней і супроводження кур'єрам із драгунів і солдат [2, с.9-12].

В 1753 р. утримання пошти було знято з населення, – воно тільки вносило потрібні кошти до Генерального Скарбу, а він проводив витрати на утримання пошт [7, с.158].

Війна з Туреччиною застала владу владштування пошти в Україні. Однак, при правлінні Єлизавети Петрівни Сенат в 1754 р. постановив: пошти, які були влаштовані в Малоросії в часи Турецької війни "звести", а утримувати тільки одну від Глухова – гетьманської столиці по київському тракту, яким могли користуватися тільки старшини. В 1755-1760 рр. онук гетьмана Івана Мазепи Григорій Карпович Долинський був "директором пошт, влаштованих за контрактом від Глухова до Києва".

На інших напрямках пошту відправляли через різного роду "посольства", так званими нарочними кур'єрами. В Києві для цього при губернській канцелярії утримувалася "рейтарська команда". Державні листи із Генеральної, полкових і сотенних канцелярій відправлялися з нарочними козаками, які утримувалися під іменем "стойчиків" [2, с.12]. Такий спосіб був нерегулярним і обходився дуже дорого.

Помітну роль у поліпшенні функціонування пошти в Україні відіграв граф Петро Олександрович Рум'янцева-Задунайський – відомий полководець, дипломат, державний діяч Росії. Під час війни з Туреччиною ним була влаштована пошта в числі 34 коней, 42 підвід і 42 возів. Вона функціонувала не за допомогою добровільних людей, а в якості повинності. В записці 1781 р. П.О. Рум'янцева доповідав, що в Гетьманщині існувало дві пошти: одна з 1765 р. для відносин з сусідніми державами, інша – для відносин з Москвою. У 1764 р. П.О. Рум'янцева було призначено "головним командиром малоросійських полків", запорозьких козаків і Української дивізії. Одночасно він посів посади генерал-губернатора та президента Другої Малоросійської колегії.

31 травня 1765 р., відповідно до указу Катерини II, П.О. Рум'янцева підписав «Влаштування про кінну пошту в Малій Росії». З Малоросійської колегії розпорядження було розіслане в усі полки із зобов'язанням до негайного і неухильного виконання. Документ, розроблений у вищих інстанціях, безперечно, мав на меті підпорядкувати всю поштову справу в Україні імперським порядкам. Проте, деякі національні риси розпорядження все-таки зберегло. Воно мало 21 пункт

(статті), якими передбачалися основні принципи діяльності станцій на багато років уперед.

1-м пунктом визначалися критерії до поштмейстерів, які мали очолювати кожне відповідне правління. Ці особи не призначалися, а обиралися "за вибором полковим", тобто на демократичних засадах. Таке рішення враховувало той факт, що люди на місцях краще знають своїх представників, їх вади і чесноти. Посаду міг посісти тільки військовий або значковий товариш, який користувався великими довірою та авторитетом, був "сердешним, доброї поведінки, чистого письма і вірного рахунку". Окрім того, щоб мешкав у власному будинку з "покоєм", придатним для поштової контори.

Листонош, яких повинно бути в усіх відділах на тракті по двоє осіб, призначали з місцевих жителів – "осідлих", вірних, тверезого способу життя, які в своєму господарстві утримували не менше двох добрих коней (п.2). До того ж попередніх осіб, які перевозили кореспонденцію, звільнили, окрім "малого числа" ордонансів (приватних посланців у старшин). А взагалі наголошувалося на тому, що таких не мають права тримати при собі ні полковники, ні сотники (примітка до п.2).

"Генерально" всі правління та "підстави" підпорядковувалися поштдиректору, а листоноші – поштмейстерам. Вони офіційно звільнялися від виконання будь-яких повинностей, а їх будинки – від постів російських військових і чиновників (п.3). 4-й пункт суворо регламентував обслуговування поштами воєнних гарнізонів.

Найпершими обов'язками поштмейстерів було, відповідно до присяги, стежити за нормальним функціонуванням станцій, пильнувати інтереси імператриці й поповнювати поштову казну, а також кожні три місяці звітувати перед директором і давати точні відомості про прибутки та збитки. Вони не мали права більше, ніж на 24 години залишати правління та й то "за законною потребою" і з дозволу керівництва. На цей термін поштмейстери могли призначити замість себе надійних людей, яким особисто довіряли. Кореспонденція мала відправлятися під їх безпосереднім наглядом. Порушення цієї вимоги передбачало покарання – штраф у царську казну в розмірі 10 крб. (п.5,6,7). Листи нумерувалися, на них ставили печатки. Коли кореспонденція пересилалася в межах "Малоросії", на ній зазначалося: сплачено до Києва. Коли ж мала перетнути кордони Гетьманщини, поштмейстери робили напис: сплачено до "Великоросії". При цьому гроші бралися з відправників відповідно до ваги листів або посилок, згідно із затвердженим прейскурантом (п.8). Коли ж надходила кореспонденція, на дверях контори вивішували оголошення з належною інформацією (п.9). Категорично заборонялося заважати обробляти листи, входити до кімнати поштмейстера і т.п. (п.10).

Відправлення пошти відбувалося по мірі її отримання, по черзі. Люди і коні завжди були готові для цього (п.11).

Листоноші зобов'язувалися завжди мати охайний вигляд, чисті мундири. В містах, містечках, селах, перед греблями, мостами і т.п. вони подавали гучні сигнали, щоб їм ніхто не чинив перешкод, не затримував на шляху. Якщо на них хтось напав, побив або пограбував, то місцеві жителі там, де було скоєно злочин, мали захищати листоношу, надавати допомогу, а про випадок записати і куди належить сповістити, зазначивши місце і дату (п.12,13).

Отримавши кореспонденцію, листоноша оформлював і власноручно підписував відповідну "цидулу". Потім пошта вкладалася в спеціальні валізи і відправлялася по етапах. У кожній черговій конторі надходження звірялося зі списком (п.14,15). Листоноша зобов'язувався повідомляти про всі перешкоди на шляху, пропонувати заходи, спрямовані на поліпшення (п.16,17).

Пункт 18 дозволяв і визначав характер пересилання "будь-яких речей і грошей". Це сприяло розвитку торгівлі, тому що дозволяло купцям й іншим особам переправляти товари у необхідні населені пункти з державною гарантією, а самим

залишатися на місці й продовжувати комерційну діяльність. Хоча, об'єми та вага таких посилок була порівняно невеликою (п.19).

У пунктах 20 і 21 йшлося про необхідність мати в кожному правлінні «Табель про платежі» за послуги, надані пошти, та певну незалежність начальників у своїх діях. Тоді ж П.О. Рум'янцев затвердив і «Табель» оплати, виходячи в розцінках з того, як далеко відправлено кореспонденцію та яка її вага [3, с.172-174].

За даними А. Скальковського, поштові установи в Запоріжжі, до впливу на них Російської влади в 1768 і 1770 рр., існували за допомогою гінців. Спочатку роль постійних поштарів виконували люди, які випадково приїхали на Січ, або ж кур'єри. Пізніше випадкових кур'єрів і гінців замінили постійні поштарі [6, с.244]. Щодо поштових гонів, то архівні документи вказують про їх влаштування лише з 1768 р. та пов'язують цю справу з іменами Воейкова та Ісакова, "командира" Новоросійської і Київської губерній та "управителя" Новоросії.

Щоб краще і якнайшвидше знати про події у Криму, Польщі та Туреччині, Воейков влаштував в Запоріжжі поштові "станції". Поштові гони існували у чотирьох пунктах. У кожному було по шестеро коней з провідниками: у Крюкові, слободі Онуфріївці, біля південного краю балки Княжі Байраки та в селі Жовтому, запорожці скористалися наміченим тут трактом і з'єднали Січ зі станцією у селі Жовтому. Козаки возили пошту й різних посланців з оплатою по копійці з версти за одного коня. Однак цей порядок поштових гонів проіснував в Запоріжжі недовго: в той же 1768 р. татари увірвалися із Криму до Запоріжжя, розорили багато сіл і зимівників, знищили велику кількість людей, в тому числі багатьох поштарів з їх будинками і кіньми. Але з 1769 по 1775 рр. запорожці влаштували в себе 8 нових поштових гонів і завели в них взірцевий порядок.

Перший, один із самих довгих поштових гонів, йшов протягом 292 верст, з півдня на північ, від Січі до Протовчанської паланки, звідти через ріку Орель до фортеці Козловської, і складався із 10 поштових пунктів. Другий поштовий гін, який тягнувся протягом 127 верст, йшов тим же напрямком, тільки з невеликими відхиленнями від Січі до Чортомлика. Третій гін йшов від Січі до Старого Кодака і від Кодака через 9 пунктів. Четвертий гін, встановлений в 1771 р. в період першої російсько-турецької війни, йшов також з півдня на північ і з'єднав Запоріжжя з Центральною Росією. Спочатку він мав 4 пункти, потім, з 1772 р., внаслідок наводнення в річці Самарі, був змінений і скорочений до 3 пунктів [9, с.457-458]. В травні 1774 р. була влаштована нова лінія поштових станцій від річки Синюхи, тобто від польського кордону до Микитина і нараховувала 375 верст [6, с.252].

В цьому ж 1774 р. була зроблена ревізія і складений список одружених запорозьких козаків, тобто "тяглих і могутніх хат" в паланках, за яким визначалася поштова повинність на рік. Таких будинків в чотирьох запорозьких паланках було 1 912: в Козацькому відомстві було 184 будинки, які давали на станції 13 поштових козаків; в Самарському – 891 (60 козаків); в Противчанському – 501 (33 козаків); в Орельському – 336 (22 козаків). Отже, 1 912 будинків давали для відбування поштової повинності 128 постових козаків з 256 кіньми. До цієї ревізії не враховувалися будинки неодружених козаків і бурлаків, тобто одинокі (піші) [6, с.250].

Іноді військові обставини були причиною того, що Кіш робив деякі відступи від прийнятих правил. Наприклад, восени 1774 р., одружені козаки настільки були вимотані повинностями, що для підтримання пошти військо визначило, щоб січовики, тобто товариство, готувало сіно для годування поштових коней протягом зими.

Потреби відносин з Україною, а через неї і з Росією російських гарнізонів у фортецях, які відійшли від Туреччини після миру 1775 р., Кінбурні, Таганрозі, Азові, Керчі та Єнікале, змусили запорожців встановити ще чотири поштові гони [5, с.36-37]. Перший гін був встановлений запорозьким Кошем, за розпорядженням П.О. Рум'янцева-Задунайського, для спілкування між Кінбурном і Кременчуком.

Другий гін був встановлений від Січі до Голої Пристані через Олександр-Шанець, вздовж правого берега Дніпра. Третій гін був встановлений по Кизикерменському шляху, яким в 1787 р. поверталася Катерина II із Криму до Росії. Нарешті, останній четвертий гін був встановлений 28 квітня 1775 р. для з'єднання Полтави через Петровську фортецю, поблизу Бердянська.

На будівлю станцій у визначених місцях козакам було дозволено вирубати необхідну кількість лісу і із нього побудувати необхідні помешкання для поштарів.

На всіх поштових станціях восьми перерахованих пунктів запорожцями був заведений взірцевий порядок. Пошту і кур'єрів наказували доставляти від місця до місця "не мешкаючи" та "беззупинно", поштових коней тримати у повному порядку. На станціях були поставлені із військових канцеляристів наглядачі, які заносили до книги пакети та подорожні, які надходили від кур'єрів або посланців [9, с.459].

Важливо зазначити, що на відміну від Росії, в Гетьманщині повинності на пошту досить довго не заміняли на грошовий еквівалент. Адже постійно потрібні були не стільки гроші на утримання станцій, стільки коні, підводи, люди. На середину XVIII ст. утримання станцій фактично перетворилося на "загальнонародну" повинність. До того ж її виконання "натурою" все частіше почало замінятися грошима [3, с.169-171]. Не оминуло це й козацтво. Так, із «Настановлення повітовим скарбничим» 1782 р. видно, що на утримання пошт йшли наступні збори: з будинків – рубльовий оклад, з гетьманських бобровників і стрільців – чиншові гроші, з київського самоврядування – за звільнення від постоїв та ін. Введені на утримання пошти збори не були важкими, так як вона себе в значній мірі окупала – за допомогою сплати прогонних грошей, які не співпадали з проїздними зборами через приватні міста – мостові, погребальні та ін. Був установлений розмір прогонних грошей, за розпорядженням вищої в Гетьманщині російської влади, в інтересах якої пошта, головним чином, і працювала. Натуральна поштова повинність пізніше перейшла в регалію, але не Генерального Скарбу, а російської казни, але це відбулося вже після падіння гетьманату [7, с.158-162].

Отже, досліджуючи історію розвитку козацької пошти, можна зробити висновок, що пошта в Гетьманщині набула яскраво офіційного характеру. Поштові послуги в XVII – XVIII ст. були необхідною справою для населення козацької держави. Надалі, після скасування Гетьманщини, остаточно втративши національні ознаки, українська пошта повністю була підпорядкована загальноімперським порядкам.

Джерела та література

1. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – 374 с.
2. Бизина В.Г. Из истории украинской почты (К 225-летию Киевского почтамта). – К.: [Б.в.], 2000. – 91 с.
3. Гурій О. Пошта Гетьманщини в другій половині XVII – XVIII ст. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип.6. – К.: Інститут історії України НАН, 2002. – С.167-181.
4. Козловский И.П. Первые почты и первые почтмейстеры в Московском государстве. Опыт исследования некоторых вопросов из истории русской культуры во 2-й половине XVII века. – Т.І. – Варшава, 1913. – 536 с.
5. Від гінця до Інтернету. Нарис з історії української пошти / Мухін В., Мороз В., Дюков П., Іванов В., Юрій В. – К., 2002. – 327 с.
6. Скальковский А. История Новой Сечи или последнего коша запорожского. – Ч.І. – Одесса, 1885. – 303 с.
7. Слабченко М.Е. Организация хозяйства Украины от Хмельницыны до мировой войны. – Т.ІV. – Харьков, 1925. – 329 с.
8. Шедлинг М. Очерки по истории мировой почты. – Ч.2. – Русская почта с древних времен до начала XIX века. – М., 1926. – 255 с.
9. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – Т.1. – К.: Наук. думка, 1990. – 592 с.

Анотація

В статті розглядається історія влаштування й розвитку козацької пошти в Україні в другій половині XVII – XVIII ст. Особлива увага приділяється загальному стану, в якому перебувала пошта на території колишньої Гетьманщини.

Summary

In clause the history of occurrence and development of cossack mail in Ukraine in XVII – XVIII century is considered. The especial attention is given the general position in which there was mail in territory former Getmanshiny.

УДК 94 (477.72)

С.В. Нікітенко

ЗАХОДИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО РУХУ НА ХЕРСОНЩИНІ (1944-1991 рр.)

Помітним напрямком наукових досліджень сучасної української науки виступає проблематика зародження, становлення і розвитку вітчизняних фізкультури та спорту, як в Україні загалом, так і в окремих її регіонах. Починаючи з 60-х років ХХ ст. в СРСР активізувалися дослідження в сфері історії спорту, зокрема з'явилися праці з історії розвитку спортивного руху в окремих республіках Радянського Союзу (А.А. Кулінкович, А.В. Сафонов, А.В. Кісіс, Т. Суяркулов та ін.) [1; 2; 3; 4], а також в окремих краях та регіонах СРСР (В.А. Апеков, А.Г. Улангін, Ф.В. Казієв, Е.М. Щелкунова та ін.) [5, с.7]. В останні роки в Україні почалося формування своїх регіональних шкіл – плідно працюють фахівці в Києві, Харкові, Донецьку, Львові, Миколаєві.

Окремі праці, присвячені історії регіонального спорту, виходили у багатьох містах від районного масштабу, як наприклад «Сторінки історії Малинського спорту» В.Студінського (1996), «Горловка спортивная» И.М. Чуканова (1991), до більш серйозніших і ґрунтовніших, зокрема «Физическая культура и спорт на Сумщине (1939-1989)» А.І. Кудренка, «Спорт нашего міста /1900-1965 рр./» Є. Розанова (Донецьк), «Історія фізкультури та спорту на Харківщині» Ю.І. Грота та Ю.В. Александрова.

Загальнодержавна відбудова фізкультурно-масової та спортивної роботи у країні почалася після закінчення Великої Вітчизняної війни. У Херсоні відродження фізкультурно-спортивного руху розпочалося практично зі звільненням від окупації, вже навесні 1944 р. Місцева преса відзначала значення цієї роботи для підготовки захисників Вітчизни, підводила перші підсумки участі херсонських спортсменів у бойових діях: "Кращих своїх спортсменів надіслав до армії Херсон. Володимир Тимошенко, гімнаст, викладач фізкультури і спорту був учасником оборони Одеси і Севастополя, двічі нагороджений урядом. Учасник оборони Сталінграда Григорій Волкінштейн, волейболіст і організатор фізичної підготовки молоді міста, двічі орденоносець. Фізкультурникам Херсона Завадському і Сидоровичу присвоєні звання Героїв Радянського Союзу" [38].

До війни Херсонщина мала непогану спортивну базу, але за часів окупації майже усі спортивні споруди були зруйновані. Організаторами відновлення та розбудови спортивної бази і фізкультурного руху на Херсонщині були Херсонська міська рада та щойно відновлений Комітет у справах фізкультури та спорту. В березні-квітні 1944 р. відбудовуються спортивні споруди, починає функціонувати не зруйнований за часів окупації спортивний зал добровільного спортивного товариства